

Kádár Sára

Az állami gondoskodásról

(Esetelemzések)

Mottó: Ha valaki egyedül álmodik, az csak álom.
Ha sokan álmodnak együtt, az egy valóság kezdete.
(Friedrich Hundertwasser)

A szociális munka elmélete megtalálható a szakkönyvekben és a tankönyvekben, a gyakorlat tanulságait azonban általában mindenki maga vonja le, sok-sok kudarc, s az eredmények és kudarcok elemzése révén. Ez a folyamat gyorsítható lenne, ha a „más kárán tanul az okos” népi bölcsesség alapján a mindennapi gyakorlatból közösen vonnánk le a szükséges következtetéseket.

Kétrészes írásomban több évtizedes családgondozói munkám tapasztalatainak egy kis töredékét egyebek között azzal a céllal írtam meg, hogy inspiráljon másokat az ettől eltérő, ezzel ellentétes vélemények nyilvánosságra hozásában, módszereik, következtetések közzétételében. Szeretném, ha megállapításaim visszhangra találnának: cáfolatot vagy alátámasztást kapnának. Sok fiatal fordul e pálya felé, és talán ők a mi, évtizedek alatt kikínlódott tapasztalatainkból valamit tudnak hasznosítani, saját számukra adaptálni, vagy legalább munkájuk végiggondolásában, egyes mozzanatainak tudatosításában segíthetik őket a gondolataink. Ezért villantottam fel vázlatosan több családdal folytatott munkámat, remélve, hogy ezen keresztül sikerül megmutatni, mit és miért tettem.

Hosszú évek óta álmodom arról, hogy a veszélyeztetett gyermekek, fiatalok helyzetének javítása, a családok összetartása érdekében az eddigieknél hatékonyabb megelőzési munkát lehet és kell alkalmazni, s hogy az állami gondoskodásból a gyermekeket megfelelő előkészítés, majd a család további, folyamatos – a szükségletekhez igazodó – támogatása mellett úgy kell hazaengedni, hogy eredményesen be tudjanak illeszkedni a társadalom életébe, s a későbbiekben ne kerüljenek vissza az állami gondoskodás keretei közé.

I. A prevenció egyik elhanyagolt területe

Jelen írásomban – a terjedelmi korlátokat figyelembe véve – általam fontosnak tartott, azon elvek gyakorlati alkalmazását szeretném bemutatni, ame-

lyek hasznosságáról a gyerekek, a családok kisebb vagy nagyobb mértékben pozitív irányban megváltozott élete győzött meg.

Amennyiben egy gyerek nem megfelelő körülmények között él a családjában, a tanács*, illetve az önkormányzat illetékes előadója főleg a szülők jegyzőkönyvi figyelmeztetéséből álló, védő-óvó intézkedéssel vagy a gyermekek állami gondoskodásba vételével „oldja meg” a helyzetet. Rendszerint elmarad a szűkebb és a tágabb környezet tudatos feltérképezése s annak vizsgálata, hogy nem lenne-e mód megfelelő anyagi, erkölcsi támogatással a gyermeket valahol a saját, tágabb családjában elhelyezni. A munka, illetve a társadalom szemléletalakításának előterében azonban nem ez a kérdés áll. A sajtó, a civil szervezetek nyújtotta tágabb nyilvánosság lehetőségét is fel kellene használni a család felelősségének növelésére, hogy az árva, félárva vagy más ok miatt súlyosan veszélyeztetett gyermeket kellő külső segítséggel, de családi összefogással neveljék, támogassák, s felnevelését ne az államra bízzák. Tehát ha egy gyermek helyzete tarthatatlanná válik családjában, és nyilvánvalóan elkerülhetetlen, hogy kiemeljék az adott családból, feltétlenül *minden esetben* alaposan meg kell vizsgálni a gyermek szűkebb és tágabb környezetét, hogy vajon elhelyezhető-e abban.

Az alábbiakban olyan eseteket ismertetek részletesebben vagy csak utalásszerűen, amelyekben több oldalról tudom bemutatni a tágabb környezet feltérképezésének szükségességét, hasznát. Néhány esetben végül mégsem sikerült a gyermeket családban elhelyezni, és nevelőotthonba került, ám ezeknek az eseteknek is megvannak a maguk tanulságai. Annak, hogy egy gyermeket elhelyezzünk egy családban, illetve egy tágabb családi környezetben, alapvető feltételei vannak. Ilyenek: alkalmasság a nevelésre; az önkéntes vállalás; a megfelelő környezeti körülmények. E feltételek közül csak az önkéntességről kívánok néhány gondolatot mondani. Fontos, hogy komolyan vegyük az önkéntességet. Senkivel szemben sem szabad még enyhe pressziót sem alkalmazni. Nem mondhatjuk: „Önnek kötelessége lenne vállalni elhalt testvére gyermekét.” Az ilyen rábeszélés nem lehet célravezető, csak károkat okozhat a továbbiakban. Ugyanakkor kudarc esetén sem éreztem feleslegesnek, hogy felkeressem a pótszülőként kiszemelt családtagokat, mert azt legalább sikerült elérnem, hogy tartsák a kapcsolatot a nevelőotthonba bekerült gyermekkel, s hétvégeken, ünnepnapokon magukhoz vegyék őt. Így a gyerek érezhette, hogy törődnek vele, tartozik valahova, van rendszeres, nevelőotthonon kívüli kapcsolata. Ez különösen fontos azon gyermekek számára, akiknek a szülője erre a kapcsolattartásra sem volt képes. Példaként két esetet ismertetek. Z. anya *delírium tremens*szel kórházba került, két gyermekét pedig óvodásotthonban helyezték el. A későbbiekben annak érdekében, hogy a gyerekek ne szakadjanak el teljesen a szüleiktől, s hogy az anya is könnyebben gyógyuljon, hétvégeken a nevelőotthonból hazaengedték a gyerekeket. Ilyenkor meglátogattam őket, és láttam, hogy nemcsak a gondoskodást, hanem a szeretetet is nélkülözték. Ekkor – bár az anya titkolta a címet – sikerült a nagymamát felkeresnem. A nagymama körülményei alkalmasak

* Bár tapasztalataim egy része a rendszerváltás előtti időből való, sajnos, a lényeg szempontjából (bürokrácia stb.) azóta is kevés változás történt.

lettek volna a gyermekek nevelésére, de folyamatosan nem tudta vállalni őket. Indokai, melyeket tiszteletben kellett tartanunk, a betegségei voltak, valamint az a körülmény, hogy egy rossz házasság után sikerült már évekkel ezelőtt egy jó élettársi kapcsolatot létesítenie. Ezt nem akarta veszélyeztetni. Mindketten vállalták azonban a gyerekek hétvégi gondozását, s ezt az ígéretüket becsületesen teljesítették is. A családhoz tartozás biztonságot, örömet jelentett a gyerekek számára.

Egy idős apa az anya halála miatt egyedül nevelte 11 éves fiát. Az apa sok anyagi, erkölcsi, gyakorlati segítséget kapott mind a családgondozótól, mind a hatóságoktól élete rendbehozásához, de – titkoltan – egyre többet ivott. A gyerek gondozatlan, ellátatlan volt, és iskolába is rendszertelenül járt. Alapvető felszerelése hiányoztak, és apja, a saját rossz állapotára hivatkozva, egyre többször tartotta őt otthon, nem engedte el az iskolába. Felkerestem az egyetlen élő hozzátartozót, az elhalt anya testvérét, aki többször meghívta a gyereket magukhoz. A gyerek őt is, és gyereket is szeretete, szívesen tartózkodott náluk. A nagynéni elmondta, hogy az apa szeretett volna vele szorosabb kapcsolatra lépni, de ő – érthetően – ezt nem kívánta. A gyereket szereti, esetenként szívesen látja vendégül, de nevelését – részben, mert az apától is tart, részben, mert saját fiát is egyedül neveli – nem vállalhatja. A nevelőotthonba került fiúval rendszeresen találkozott, látogatta, hétvégeken hazavitte. A tágabb környezettel létrehozott kapcsolatfelvétel ellenére tehát mindkét esetben nevelőotthonba kerültek a gyerekek, de talán az ő szempontjukból mégsem beszélhetünk teljes kudarcról.

Ezek után nézzünk néhány sikeres kimenetelű esetet is.

Egy ötéves kislány anyjának viselkedése, alkoholizmusa miatt nagyon komoly erőfeszítéseket tettem azért, hogy a kislány otthon kezdhesse el iskolai tanulmányait. A gyerek veszélyeztetettségéről óvodai látogatásom során értesültem.

A probléma lényege a következő volt: mindkét szülő ivott, az anya egyre gyakrabban, s mind sűrűbb időközökben tűnt el napokra otthonról. A gyereket ilyenkor a megbízhatatlan apára hagyta. Ekkor lényegében ellátatlanul maradt. Rendszertelenül járt óvodába, az apa indokolatlanul otthon tartotta a rossz levegőjű, piszkos lakásban. A kislány naphosszat iszákos felnőttek között, ingerszegény környezetben élt. Ily módon még az óvodai étkezése sem volt biztosított. Hosszabb ideje állt fenn ez az állapot, bekapcsolódásomig annyi történt, hogy az anya védő-óvóintézkedésként jegyzőkönyvi figyelmeztetésben részesült, s minden maradt változatlanul. Többször kerestem a szülőket a lakásukon, eredménytelenül. Még késő este sem voltak otthon, a kislányt is vitték magukkal. Végül felmerült a gondolat, hogy talán az anya, mint már annyiszor, most is hazaköltözött anyjához. Ott meg is találtam a kislányt, majd egy idő után az anyát is sikerült megismernem. A továbbiakban mindig a nagymama lakását látogattam, mert a kislány a legtöbbször ott volt. Az anyával csak időnként tudtam találkozni, mivel ő a lakásáról több alkalommal is minden előzetes bejelentés nélkül eltűnt. „Leugrott” egy fél órára, vagy kiment vásárolni, és napokig vagy még hosszabb ideig nem ment vissza. Ennél is rosszabb volt az a helyzet, amikor a kislányt is magával vitte. Ilyenkor az anya alkalmi partnereinél kötöttek ki. A kislány a rend-

szertelen életmód, a bizonytalanság s mint későbbi közös játékaik alapján kiderült, az őt ért megrázó szexuális élmények hatására, egyre rosszabb állapotba került. A nevelési tanácsadóba a nagymama nem tudta elkísérni, mert nyugdíjasként visszajárt a régi munkahelyére dolgozni. (Egy lakásuktól távol eső kerület iskolájában volt portás, takarított, tejet árult.) A nagymama lakásában lakott a fia és a menyé is. Ők mindketten segítettek, és elkísérték a kislányt az óvodába, de hogy a nevelési tanácsadóba is elkísérjék, az már egyiküknek sem fért bele az életébe.

Az anyával minden szempontból nehéz volt kapcsolatot teremteni. Az őszinte, elmélyültebb beszélgetésnek objektív akadályai is voltak: a lakásban nem tudtunk négy szemközt beszélni, előfordult, hogy a nevelési tanácsadóba is az anyjával együtt érkezett. Ilyenkor főleg a nagymama beszélt. Kértem, hogy egyedül jöjjön, ezt néhányszor megtette. Elmondta, hogy szülei elváltak, mindkettőjükkel rossz a viszonya. Anyja ugyan sokat segít neki, de a segítséget felhánytorgatja, s ezért nem tudja őt elviselni. Serdülőkorában nem mehetett el bejelentés nélkül otthonról. Élettársával, későbbi férjével 17 éves korától volt szexuális kapcsolata, hol együtt laktak, hol összevesztek, külön voltak, majd ismét összeköltöztek. Terhes volt, amikor összeházasodtak. Ő nem kívánta a gyermeket. Őt abortusza volt. Meneküléseit azzal indokolta, hogy férje sokszor eltűnt otthonról, ezért ő is ezzel válaszolt. Elmondta, hogy iszik, de véleménye szerint nem olyan rendszeresen, hogy ezen változtatni akarna.

Az anyának sokféle egészségügyi panasza is volt. Hosszabb ideje nem dolgozott. Különélő férjével is állandó – időnként durva – vitái voltak. A kislányt nem akarta az apjával elengedni, emiatt hangos veszekedések, verekedések is előfordultak.

A számos teendő közül a legfontosabbnak azt tekintettem, hogy megpróbáljunk némi stabilitást és nyugalmat teremteni a kislány körül, hogy rendszeresen járjon óvodába, hogy az apjával meghatározott időre – és veszekedések nélkül – elmehessen, s hogy a körülötte lévő felnőttek igyekezzenek őt kihagyni vitáikból, veszekedéseikből (például a nagymama és a sógornő a gyerek édesanyját ne „neveljék”, szidják előtte stb.).

Szükségesnek láttam, hogy az anya egészségügyi kivizsgálásra és kezelésre járjon, s mielőbb munkába álljon. Ezt nemcsak a kereset szempontjából tartottam lényegesnek, hanem annak érdekében is, hogy hazaköltözésével ne süllyedjen vissza – az uralkodó természetű nagymama mellett – a kislány szerepébe. Az anya személyiségfejlődése megrekedt valahol a serdülőkorban: a felnőtt, az anya felelőssége nem alakult ki benne. Az a helyzet, amelyben a nagymama gondoskodott nemcsak az anyagiakról, hanem az ételről, mosásról, rendről stb. is, nem volt alkalmas a változtatásra.

Elsősorban az anya önbizalmát, önállóságát igyekeztem növelni. Megbeszéltük, hogy lehetőleg olyan munkát vállal, amely mellett – kis segítséggel – saját maga el tudja látni a kislányát. Néhányszor olyankor látogattam meg, amikor óvoda után hazajöttek. Közösen játszottunk. Szerettem volna, mint más esetekben is, az anyának mintát nyújtani, kedvet csinálni a közös tevékenységhez. Elérni, hogy örömét lelje a gyerekével való foglalkozásban, látva az ő felszabadultságát, jókedvét, örömét, és ne csak kötelességet lásson eb-

ben. Nemcsak megértetni, hanem megéreztetni kívántam, hogy mit jelent a kislánynak az édesanyja jelenléte, illetve milyen közeli és távlati kihatása lehet rá váratlan eltűnéseinek.

Mindenekelőtt arra kértem, hogy ha „mennie kell”, menjen, de ne vigye a kislányt magával, s lehetőleg szóljon előre.

Hosszas keresés után (a munka, az időbeosztás, a kereset stb. nem felelt meg) az anya jó munkahelyet talált: éjjeli takarítást vállalt. Jól keresett, együtt dolgozott a bátyjával. Délelőtt aludt, és fél négykor ment az óvodába a lányáért.

A kislánynak az apjával való kapcsolatát sikerült békésen, pereskedés nélkül elrendezni.

Az anya 1988 februárjától hónapokon át keményen dolgozott, sokat túlórázott, szépen keresett, ellátta gyermekét. Fokozatosan – a közös költségekhez való hozzájárulás után – egyre önállóbban gazdálkodott, főzött stb. Ettől persze fáradt volt, nem járt társaságba, szórakozni. A család örült, hogy minden rendben van. Én egyáltalán nem voltam ennyire nyugodt. Az asszonyt és az előzményeket ismerve, 27 éves korát figyelembe véve, életmódja tartós megoldásaként ez a helyzet nem volt elfogadható.

Elfoglaltsága miatt ritkultak beszélgetéseink is, mert bár megállapodásunk szerint a kora délutáni órákban látogattam (amikor már alvás után volt, és még nem ment az óvodába), gyakran túlórázott, későn feküdt le, és aludt.

Egészségi panaszai nem múltak el, de orvosi kivizsgálását egyre halasztotta. Egyszer volt ideggyógyásznál, amikor nyugtatót kapott, de később nem ment vissza.

Az 1988-as tanévi összegzésemet azzal zártam, hogy „mélyebb rendezés nélkül nem tartom megnyugtatónak a helyzetet, újabb visszaesés várható”.

Sajnos, előérzetem nem csalt. Nyári látogatásaimkor a család arról számolt be (testvér, sógornő, nagymama), hogy az asszonnyal újból elkezdődtek a problémák: először egyszer-egyszer maradt el a munkahelyéről, amit bátyja igyekezett rendezni (szabadságot adott ki stb.), ezután kilépett. Ismét nem dolgozott, majd egy szövetkezetnél elhelyezkedve vasúti kocsik takarítását vállalta. Azután napokra eltűnt. Gyermekeit vagy a családra hagyta, vagy vitte magával. Ilyenkor a kislány nem járt óvodába. 1989 januárjára tarthatatlanná vált a kislány helyzete. Miután az anya néhányszor bejött hozzám, beszélgetéseink alkalmával elmondta, hogy most nem különböző helyekre (volt férjéhez, más férfiakhöz) viszi a kislányát, hanem „élettársához”, akivel össze akar költözni, és a kislányt is oda akarja vinni. Megbeszéltük, hogy ezt is elő kell készíteni (elsősorban a kislánynál, másrészt a körülményekben: ki kell alakítani a helyet, ahol aludni, játszani, tanulni fog, hiszen a kislány ősszel iskolába megy), de mindenekelőtt önmagát kell rendbehozni ahhoz, hogy családi segítség nélkül képes legyen a kislányt nevelni. Úgy láttam, hogy az anya gyógyítása meghaladja a kompetenciámat, pszichiátriai segítséget kértem. Megkérdeztem, hogy akar-e járni a nevelési tanácsadó pszichiáteréhez.

Részletesen felvilágosítottam arról, hogy ez mit jelent. Hangsúlyoztam, hogy csak akkor mondjon igent, ha magában átgondolja, és ha vállalja, hogy rendszeresen, minden héten folyamatosan elmegy. Különben kár lenne az

elfoglalt pszichiáter idejét igénybe venni. Meglepően jól fogadta az ajánlatot, közölte, hogy akar jönni, mert egy barátnőjét is így hozták rendbe. Arra kértem, hogy ne a jelenlétemben, a hatásom alatt állva adjon választ, hanem otthon gondolja át nyugodtan, és ha eldöntötte, akkor hívjon fel telefonon. Hívott és kapott időpontot. Természetesen előzőleg megbeszéltem a pszichiáterrel, hogy elvállalja. Ezután 1989. február 6-án és 13-án jött, de 20-án már nem. Akkor még telefonált, és február 27-ére újabb időpontot kapott. Ekkor ismét elmaradt, de már nem is telefonált. Az anya a továbbiakban nemcsak számomra, de a család számára is elérhetetlenné vált. Nagy ritkán megjelent otthon, lehetőleg akkor, amikor senki sem tartózkodott a lakásban. Ilyenkor a holmijait vitte el. Előfordult, hogy nem csak a sajátját. Az apa is öletszerűen látogatta a kislányt, s néhány órára elvitte.

Az anya ekkor már hónapok óta nem dolgozott, munkakönyvét sem vitte el otthonról, a címét sem közölte a családdal. Véletlenül szereztek tudomást arról, hogy hol vidéken, hol Budapest különböző kerületeiben bukkant fel alkalmi ismerőseinél. A lányával nem törődött. Az apa alkalmyszerűen megjelent, fizetett tartásdíjat, az anya nem.

Miután nyilvánvalóvá vált, hogy mindkét szülő alkalmatlan a gyermek ellátására, nevelésére, időben gondoskodni kellett arról, hogy a kislány az első osztályt minden szempontból stabil körülmények között kezdje el, beleértve ezzel az államigazgatási, a hatósági intézkedéseket is. (A hangsúly az „időben” szón van, mert a családgondozónak számolnia kell azzal, hogy amikor nem maga intézkedik, általában hónapok telnek el, míg egy döntés, egy határozat megszületik.)

A gyerek elhelyezésénél azt a körülményt is figyelembe kellett venni, hogy csak a különböző, nem ideális megoldások között választhatunk: vagy hetes otthonba kerül, vagy a nagymama vállalja a gyám feladatát. Ez utóbbival kapcsolatban is számtalan probléma merült fel. A nagymama félt attól, hogy lánya „el fogja rabolni” a kislányt az óvodából, illetve az iskolából. Miután nyugdíj mellett dolgozott, egyedül nem tudta megoldani, hogy reggel elvigye, és délután elhozza. (Akkor még nem lehetett tudni, hogy az anya ennyire nem tart igényt a gyermekére.) Végül, mindent egybevetve az látszott a legjobb megoldásnak, hogy a kislány a megszokott környezetében maradjon, ahol kölcsönösen szerették egymást. A gyerek nemcsak a három felnőtt-höz ragaszkodott, hanem a nagybácsi és a nagynéni gyermekét is testvéreként szerette. Amikor anyja otthon volt, legtöbbször akkor is az ő szobájukban tartózkodott. Ők is vállalták a gyerek kíséretét s a nagymama segítségét. A nagymamával azt is megbeszéltem, hogy ne akadályozza a kislány kapcsolattartását a szüleivel.

1989. március 7-én ennek megfelelően kértem a tanácsi családvédelmi osztály intézkedését. A döntés megkönnyítése érdekében részletesen leírtam az előzményeket. A következő mondattal zártam tájékoztatásomat: „Azért jelzek most, március elején, hogy a hatósági intézkedés kellő időben megtörténhessen”. Ez a korai jelzés és az előzőleg a vezetőtől kért megbeszélés, amikor az összes érintett munkatárs jelenlétében elmondhattam – többek között a késői intézkedésekből eredő – negatív tapasztalataimat is, megtette hatását. 1989 májusában ideiglenes határozatot hoztak arról, hogy a kislányt

a nagymamánál helyezik el. Júliusban kinevezték gyámnak, a kerületi bíróság pedig 1990. április 24-én hozott ítéletet a gyerek elhelyezésére és mindkét szülő tartásdíjfizetési kötelezettségére. (Addig az apa által fizetett tartásdíj lététben volt elhelyezve, a nagymama csak ezután kaphatta meg.)

A továbbiakban az iskola pedagógusaival s a családdal is tartottam a kapcsolatot: a felmerülő napi kérdésekben, nevelési problémákban segítettem, s megírtam mindazt, ami a nagymama számára, alacsony iskolázottsága miatt, nehézséget jelenthetett volna (segélykérelem, tartásdíj kérése a bíróságtól, majd sürgetés, s miután az anya nem fizetett, a gyerektartás állami megelőzésének kérése stb.), hogy a család jobb anyagi körülmények közé kerüljön. A nagymama 60 éves korában, 1990-ben abbahagyta a nyugdíj melletti munkát, akkor javasoltam rendszeres nevelési segély kiutalását.

A kislány számára a szülőket senki sem pótolhatja, de szeretetteljes környezetben szépen fejlődik. A játékot, könyvet beleértve, minden szempontból jól ellátják, nyarait váltva nagymamájával, nagypapájával, nagynénjével és annak családjával vidéken tölti. Tornatagozatra jár, jól tanul. Kiegyensúlyozott. A szülők nem segítik, de nem is zavarják életüket.

Vannak olyan családok, amelyekben egyetlen rokon sem lelhető fel. Ám még ilyenkor sem lehetetlen, hogy a gyereket legalább ideiglenesen családi környezetben helyezték el.

B. Évát idegbetegséggel leszázalékolt édesanyja egyedül nevelte. Az apa külföldön élt, családjával nem törődött, anyagi támogatást nem nyújtott. Az ügyről az elsőosztályos kislány anyukájától értesültem, aki a segítséget kérte. Az 1989-es év folyamán néhányszor voltam náluk, de rendszeresen nem foglalkoztam a családdal. Első látogatásaim alkalmával azt tapasztaltam, hogy egy vallási közösség tagjai folyamatosan látogatják, előkészítik az anyát a „lemerítkezéshez”. Más családoknál azt láttam, hogy a közösség tagjai, a Biblia oktatásán kívül is törődnek a családdal. Ez esetben azonban a más irányú segítség elmaradt. 1990 elejétől rendszeresen látogattam az anyát. A közösség tagjai elmaradtak, az anya egészségileg egyre rosszabb állapotba került. Majdnem mindig ágyban találtam. Orvosi kezelésre járt, illetve őt kereste fel az egészségügyi dolgozó. Gyerekét, háztartását mind kevésbé tudta ellátni. A felajánlott segítséget – szerzek szociális gondozót, aki bevásárol, segédkezik a takarításban, a gyógyszer kiváltásában – elutasította. Bár mindezt nagyon is szükségesnek tartottam volna, természetesen nem erőszakoltam. (Félt, hogy elvesz valamije, panaszkodott a szomszédaira, lakójára, mindenkire.) Úgy tapasztaltam, hogy nyilván betegsége következtében is, mindenkiel szemben bizalmatlan, mindenkitől tart. Eddig is nehéz volt tőle használható információkat szerezni akár családjáról, akár másról (pl. nem tudta az őt évek óta kezelő orvosa nevét stb.), de ebben az időben beszéde mind zavarosabb lett, állapota rosszabbodott. Többször említette, hogy kórházba kell mennie, de nem megy, arról szó sem lehet! Felkerestem az ideg-gondozót, felvettem a kapcsolatot a kezelőorvosával, s ez fordulatot jelentett a helyzetben. A továbbiakban érdemben segíthettem. Az anya magatartása

megváltozott velem szemben. Eddigi türelmes hallgatásom meghozta gyümölcsét, az anya nem utasította el többé a tanácsaimat, bízott bennem.

Az ideggondozó főorvosával folytatott beszélgetés igen hasznos volt: számomra egyértelművé vált, hogy az anyának szüksége van kórházi kezelésre, a főorvosnő előtt pedig az vált világossá, hogy ez megoldható a kislány nevelőotthonba való helyezése nélkül. Elmondta, hogy már többször felmerült: az anyát kórházba kell utalni, de ahogyan egy kicsit javult a közérzete, mindig meggondolta magát, hivatkozva arra, hogy nincs hozzátartozója, akire a gyermekét bízhatná. Megbeszéltük a főorvosnővel, hogy mihelyt elhelyezem a kislányt, értesítem, s ők gondoskodnak az anya kórházba szállításáról.

A továbbiakban a gyermek környezetében kerestem a megfelelő családot. Az anya arra gondolt, hogy a két gyermekével gyesen levő lakójára bízza a kislányt. Ezt – ismerve az előzményeket (rossz viszony, vádaskodás stb.) – nem tartottam jó megoldásnak. Beszélgettem Évával, az igen értelmes kislánnyal a barátnőről, és kiderült, hogy az egyik osztálytársának az anyukája nem jár el dolgozni. Felkerestem Éva pedagógusát, aki nagyon jó megoldásnak találta, hogy Évát, ha erre lehetőség nyílik, Bea nevű osztálytársa édesanyjánál helyezzük el. Megállapodtunk abban, hogy mindketten beszélünk Bea édesanyjával. Fel is kerestem őt, aki vállalta Évát, valamint azt is, hogy majd a kislánnyal együtt a kórházban látogatni fogja az anyukát. Ily módon az idegorvos, a pedagógus, Éva anyja és én egyetértettünk, szemben a tanácsilletékesével – ahová segélyért fordultam –, és aki szerint így nem lehet elhelyezni a gyermeket, csak hosszas (szerintem bürokratikus) úton vagy egy nevelőotthonban. Megpróbáltam megértetni vele, hogy örülhet az öntevékeny emberi segítségnek, a szokványostól eltérő útnak. Annak, hogy ha már Évának az anyját nélkülöznie kell, legalább a megszokott környezetétől, osztálytársaitól ne kelljen elszakadnia. Végül, személy szerint vállaltam a felelősséget azért, hogy Éva megfelelő helyre kerül, s természetesen a továbbiakban is látogattam őket. A segélyt soron kívül kiutalták. Minderről értesítettem az összes érintettet abban a hiszemben, hogy most már minden akadály elhárult az anya kórházi kezelése elől. Közlésem alapján az ideggondozó gondozónője felkereste az anyát, de nem sikerült rábeszélnie, hogy menjen be a kórházba. Ezután ismét elmentem B.-ékhez. Hosszan beszélgettünk, s az anyát sikerült megnyugtatnom Éva ellátását, gondozását stb. illetően, és megtudtam győzni arról, hogy mindnyájuknak – mindenekelőtt Évának – milyen fontos, hogy gyógyíttassa magát. Mindez május 9. és 27. között zajlott, amikor végül a látogatásomat követő napon az anya bement a kórházba. Otléte idején látogattam a kislányt az őt befogadó családnál, tartottam a kapcsolatot az Ideg- és Elmeegógyintézetben az anya osztályos orvosával, aki örült az információknak, tájékoztattott az anya ideiglenes, majd végleges hazabocsátásának időpontjáról. A családgondozást az anya hazajövetele után is folytattam. A cél az volt, hogy emberibb körülményeket teremtsünk, javítsuk anyagi helyzetüket, növeljük Éva önállóságát, és bevonjuk őt az otthoni munkába stb.

Éva esete azért is tanulságos, mert azt bizonyítja, hogy amikor valóban nincs családtag, hozzátartozó, aki segíthetne, akkor a tágabb környezetben kell megtalálnunk az olyan jóérzésű embert, akinek segítségével megkímél-

hetjük a gyereket a felesleges megrázkódtatástól. De tanulság az is, hogy ha a gondozott családnál egészségügyi problémák merülnek fel, akkor – az eset-től függően – a körzeti, illetve gyermekorvost, szakorvost stb. is meg kell keresni. A család érdekében az orvosok együttműködőek, tapasztalataim szerint jó néven veszik a családgondozó jelentkezését.

Egy alkalommal azt a hírt kaptam egy negyedik osztályos fiúról, hogy gyengén tanul, több tárgyból bukásra áll, elhanyagolt, nem fizették be a napközibe. Anyja meghalt, a segédmunkás apa egyedül neveli, és a pedagógusok nem képesek vele kapcsolatot teremteni. Családlátogatásaim és az apa hivatalos behívása a nevelési tanácsadóba eredménytelenek voltak. Végül az apát a munkahelyén, a gyárban kerestem meg. Kiderítettem, hogy azon a héten délelőtt dolgozik, és megvártam a műszak végén. Ekkor, beszélgetésünk során elértem, hogy egyetlen alkalommal bejött hozzám a nevelési tanácsadóba. Sikerült megnyugtatom azzal, hogy nem feljelentés érkezett (tudniillik az apa ettől tartott), én nem hatósági személy vagyok, s mivel nehéz egyedül nevelni két gyermeket (egy 16 éves fia is volt), segíteni akarok. A továbbiakban azonban nem kerestem meg. A beszélgetés során sok mindenben megállapodtunk, de az apa egyetlen megállapodásunkat sem tartotta be. Kiderült, hogy az anya korai halálában nagy szerepe volt az alkoholizálásnak, és az apa is iszik. Soha nincs pénze, ezért nem fizette be a napközit sem. Különben is – mondta –, a gyerek nem szeret a napköziben enni, a nagymamájánál ebédel. További látogatásaim alkalmával soha nem találtam otthon az apát, egyszer a nagyobbik, segédmunkás fiú volt otthon. A lakás feltűnően rideg, elhanyagolt volt. Jellemző módon csak az apa ágyneműje volt felhúzva, a gyerekeké nem.

Az apával később sem sikerült találkoznom és együttműködést kialakítanom. Megkerestem a nagymamát, aki nagyon szerette unokáit, különösen a kisebbik fiút. Igen kis nyugdíjából etette őt, a hétvégeken mindkét gyermeket. Olykor egy-egy ruhadarabot is vett nekik. A fiától mindehhez semmi segítséget sem kapott. Úgy láttam, hogy egy kicsit fél tőle. Szívesen vállalta, hogy később a gyermek gyámja legyen. Az apa azt ígérte, hogy havonta rendszeresen odaadja édesanyjának a családi pótlékot, de ezt az ígéretét éppúgy nem tartotta be, mint ahogyan fia iskolájába sem ment be. Ekkor kértem a tanácsi családvédelmi csoport jogászának a segítségét: hivatalosan intézzék a gyám kirendelését, hogy az árvasági díjat, a családi pótlékot a nagymama kapja. A dolgok nehézkesen haladtak. Miután hiába sürgettem az előadót, közölte, hogy az apa az idézésekre nem jelenik meg, nem tud mit tenni. Ekkor javasoltam az ügyintézőnek és a nagymamának, hogy miután az apa munkahelye a tanáccsal szemben van, egyszerűen hívják át. Ez meg is történt. A nagymama hivatalosan is a gyerek gyámja lett. A gyerek pedig a nagymamához költözött. Rendszeresen látogattam őket, a nagymamával (napi gondok megbeszélése, nevelési tanácsok) és a fiúval foglalkoztam. (Be kellett hoznia a lemaradását a tanulásban, az új helyzet feldolgozása is fontos volt, tisztázni kellett, hogyan fogja tartani a kapcsolatot az apával stb.)

Egy idő után kiderült, hogy ha nem akarom, hogy nélkülözzenek, akkor kénytelen vagyok vállalni az ügyintézést (ez szemben állt addigi véleményemmel), mert a nagymama sehonnán sem kapott egy fillért sem. A nagy-

mama azt hitte: a határozat elég ahhoz, hogy a jövőben megkapja mind az árvasági díjat, mind a családi pótlékot. A baj az volt, hogy más is ezt hitte. Senki nem intézte a tanácsnál a határozatban foglaltak realizálását, de nem is világosították fel a nagymamát arról, hogy mit kell tennie. Az apa két év alatt nem kérte az árvaellátást. (Más kérdés, hogy miért kell kérni azt, ami jár.) Megérdeklődtem, hogy milyen iratok szükségesek az ügy rendezéséhez, hol kell intézkedni. A nagymama összeszedte a szükséges papírokat, én kitöltöttem az igénylést, majd az ügy sürgősségére tekintettel kértem az SZTK-t, hogy amíg az ügyet végleg rendezik, adjanak előleget. A tanácstól segílyt kértem, ezt meg is kapták. Rövid idő alatt az SZTK-tól kaptak ötezer forint előleget, majd pár hónap múlva az elmaradt és felgyülemlett húszezer forintot is megkapták. A nagymama az utóbbit nem akarta elkölteni, hanem a gyerekek szerette volna a nagykorúságáig félretenni. Tőlem kért tanácsot, mit csináljon, hogy a pénz megtartsa az értékét. Szakemberek tanácsára kötvényszeresítést javasoltam. Megvette a kötvényeket.

Amióta a gyermek a nagymamánál élt, nem hiányzott az iskolából. 1987 novemberében, miután nyelvtanból és irodalomból sok egyese volt, felajánlottam a segítségem. Azt követően rendszeresen bejárt hozzám, pontos volt és megbízható. Nem bukott meg semmiből, a helyesírása javult, de a nyelvtan, a fogalmazás sok gondot okozott neki. Heti találkozásaink alkalmával nemcsak nyelvtannal, helyesírással foglalkoztunk, mint az első időszakban. Megtanítottam olyan könyvek kezelésére, amelyekbe otthon nem volt lehetősége belenézni (Helyesírási tanácsadó, Szinonima szótár, lexikonok stb.). Sokféle nyelvi játékot játszottunk (egy szóból hány szót tud alkotni, szópiramis, variáns társasjáték, rejtvények stb.). A gyerek először idegenkedett ezektől, majd szerette és igényelte. Sok más játékot is játszottunk (például memória, csatahajó, Maya), amihez kedve volt. Sokat beszélgettünk. Hétvégi programját megbeszéltük. Megmutatta elég gazdag bélyegalbumát, én is rendszeresen vittem neki bélyegeket. A bélyegyűjtés kapcsán sok érdekes dolog merült fel (földrajz, történelem, híres emberek, találmányok), megbeszéltük a bélyegrendezés különböző módjait stb.

A fiú az ötödik osztályban új iskolába került – a régi megszűnt. Néhányszor beszéltem az új osztályfőnökével is. Minden tekintetben meg voltak vele elégedve. Sikerült elérnem, hogy bevonják a közösségi munkába, és színjátész lett. Ha emiatt vagy más iskolai rendezvény miatt nem tudott bejönni hozzám, akkor is szólt.

Miután a nagymama rendszeresen járt a szülői értekezletre, a fogadóórára, s a problémákat jelezte nekem, az én látogatásaim feleslegessé váltak.

A nagymama azonban bizonyos dolgokban továbbra is igényelte segítségemet, problémáinak megbeszélését, például a születésnap, karácsonyi ajándékvásárlás ügyét. A gyerekek életében először a nagymamánál volt gyertyás tortája, és itt hívhatta meg a barátait a születésnapjára.

A nagymama nem akart a fiától tartásdíjat kérni, nem akarta rontani a kapcsolatot. Én ebbe nem kívántam beleszólni. Néha ösztönöztem az apát, hogy ő is vegyen ajándékot. A gyerek a hétvégeken hazajárt. Ott fürdött, mert a nagymamánál hiányzott a fürdőszoba. Segélyt rendszeresen kértem számukra, mert ezt a kis jövedelem indokolta.

A fiúnak a hatodik osztály elején elmondtam, hogy ahogyan eddig is önkéntesen jött hozzám, most, hogy nem bukott meg, és több tárgyból is hármásra, négyesre javított, ő döntheti el, hogy jön-e. Határozottan kijelentette, hogy szeretne továbbra is eljönni. Miután most történelemből állt a leggyengébben, elsősorban azzal foglalkoztunk. Szókincsének növelésére (igen keveset olvasott, nehezen fejezte ki magát, a fogalmazás, egy olvasónapló elkészítése nagy nehézséget okozott a számára), látókörének szélesítésére törekedtem. A nagymama igen melegszívű, rendes, jóérzésű ember volt, de alacsony iskolázottsága folytán ilyen segítséget nem tudott adni a fiúnak, ebben egészítettem ki én a nevelését. A gyerek hatodik osztályos félevesi jegyei az alábbiak voltak: magyar nyelv 3, irodalom 4, orosz 2, történelem 4, földrajz 3, matematika 2, fizika 2, biológia 3, technika 3, rajz 5, ének 4, testnevelés 3.

Az alacsony, zömök alkatú gyerek mozgásban és gondolkodásban egyaránt kicsit lassú, lusta és kényelmes volt. Szerettem volna elérni, hogy többet mozogjon. Rábeszéltem, hogy nézzen körül, mit tudna sportolni. Végül lövészetre jelentkezett, majd később valamilyen önvédelmi sportra, de – különböző objektív és szubjektív okokra hivatkozva – mindegyiket abbahagyta.

Már a szakmaválasztásra is gondolva igyekeztem kideríteni képességeit, érdeklődési körét, hogy mi az, amit igazán szívesen csinál, amiben az átlagnál jobb teljesítményt tud nyújtani. Kiderült, hogy mindenekelőtt a számítógépek érdekelték. Unokabátyjától időnként kölcsönkapott egy számítógépet, azzal foglalkozott. Ilyenkor a hétvégeken sem mozdult ki otthonról, kizárólag számítógépezett. Keresni kezdtem a lehetőséget, hogy a kerületben hol tanulhatna tovább szervezeten, és foglalkozhatna rendszeresen számítógépekkel. De ebben az időben még sehol sem volt ilyen tanfolyam. Végül a TIT-nél indult egy foglalkozás gyerekek számára. Félve javasoltam, hogy menjen el, mert a család igen szerény kereseti forrásaihoz viszonyítva sokat kellett fizetni. Jellemző a nagymama áldozatkészségére, hogy szívesen vállalta a tandíj fizetését. A fiú nagy kedvvel, kitartással elvégzett három szemesztert. Eddig tartott a sikeres elhelyezés.

1990 elején azonban a fiú rendezett, stabillá váló életét újabb, súlyos megrázkódtatás érte. Meghalt az őt igazán szerető, mindenben vállaló, gondozó, ellátó, nem egészen 70 éves nagymama. Agyvérzést kapott, fél oldala megbénult, beszédkészségét elvesztette, a hozzá intézett kérdésekre csak igen és nem jelzéssel tudott válaszolni. A kórházban többször meglátogattam őt. Ott összetalálkoztam azokkal a családtagokkal is, akiket addig személyesen nem ismertem, bár a nagymama révén hallottunk egymásról. Ily módon a nagymama halála után a nagybácsi, aki ideiglenesen befogadta a fiút otthonába, azonnal hívott, majd – tekintettel a dolog sürgősségére – lakásomon a feleségével együtt többször is megkeresett. A fiút a szeretett nagymama elvesztése miatt érzett fájdalomon túl erősen hatalmába kerítette a további sorsa iránti aggodalom, attól való félelme, hogy apjához kell visszatérnie. Felismerte és fel is mérte ennek a veszélyét, tiltakozott a hazamenetel ellen. Az apa változatlanul megbízhatatlan volt, fiával nem törődött, ivott. Ugyanakkor itálosan felhívta a fiút és bátyját, követelte a gyereket, fenyegetőzött. Az apát nyilván nem a fia iránti szeretete, aggodalma motiválta, hanem attól

félt, hogy a jövőben fizetnie kell fia eltartásáért. (A nagymama – mint már jeleztem – nem kért pénzt a fiától.)

Mindenekelőtt a fiút kellett megnyugtatom. Ehhez többéves, rendszeres kapcsolatunk, irántam érzett bizalma jó alapnak bizonyult. A nagybácsival és nagynénivel megbeszéltem, hogy amennyiben tartósan vállalják a gyerek nevelését, közreműködöm abban, hogy az apa ehhez hozzájáruljon, és ne zaklassa őket, másrészt, hogy a családvédelmi osztály gyorsan intézkedjék. (Gyám kirendelése, a nagymama lakásának biztosítása a gyermek számára, hogy nagykorúsága után azt igénybe vehesse.) A leendő gyám feleségének figyelmét felhívtam a gyerek nevelésével kapcsolatban várható nehézségekre, gondokra. Mindezek ismeretében vállalták a gyámsági feladatokat, már csak azért is, mert erre a nagymamának korábban már ígéretet tettek. A fiú rövid idő után hivatalosan is nagybátyjához került, mint gyámjához. Sikerült elérni, hogy az apa nem zavarta őket. A gyám családjában élt 22 éves fiuk, aki elfoglaltsága miatt ugyan ritkán, de az eddigiekben is törődött a gyerekekkel, például egy-egy alkalommal elvitte kirándulni, kölcsönadta a számítógépét stb. Az unokabátytal magam is többször találkoztam a nagymamánál, így akaratlanul is tudomást szereztem arról, hogy az anya felnőtt fia szabad cselekvését is erősen korlátozta, hogy ebben a családban az anya „hordja a kalapot”, mindenben ő dönt. Ismereteim birtokában kicsit féltettem a gyereket, de a választható megoldások közül (részeses apa, nevelőotthon) ez látszott a nagykorúságig fenntartható legjobb megoldásnak. Sajnos, az események nem az elképzeléseim szerint alakultak.

A nagymama halála után egy ideig a családgondozó aktivitására, operativitására is szükség volt ahhoz, hogy a gyerek bizonytalansága mielőbb megszűnjön, helyzete stabilizálódjon, törvényessé váljon a családhoz tartozása. Ezt nemcsak a gyerek, hanem a felnőttek is nagyon fontosnak tartották. A továbbiakban – ismervé a körülményeket, a család beállítottságát – tudatosan visszahúzódtam. A fiúval már előzőleg sem tanultam, miután azokban a humán tárgyakban, melyekben segíteni tudtam, jól állt, a reál tárgyakban pedig unokabátyja segítségére volt szüksége. A gyerek időnként beszámolt például a nyári programjairól (sok helyen volt unokatestvérével, még külföldön is), megmutatta, milyen holmikát kapott. Nem panaszkodott. A család többi tagjával többször beszéltem telefonon. Lassan azonban valami, szavakban csak nehezen kifejezhető rossz érzés kezdett kialakulni bennem. Ekkor, 1990 őszén a fiú egyik látogatása után megkérdezte, jöhet-e a következő héten is. Először azt mondtam, hogy természetesen, majd úgy módosítottam, hogy kérdezze meg otthon. Én szívesen látom. Féltettem a gyereket attól, hogy a nagynéje rossz néven fogja venni, ha sűrűn jár hozzám, mint ahogyan a fiánál sem szerette, ha gyakran látogatta a nagymamát. A fiú sokszor titokban járt hozzá. Ekkor a család felhívott telefonon, és megbeszéltük, hogy meglátogatom őket, alkalmazkodva az általuk ajánlott időponthoz. A család minden tagja otthon volt. Számomra döbbenetes volt ez a beszélgetés: a gyerekekkel kapcsolatos panaszáradat, annak mennyisége, milyensége, hangneme. A kis dolgok felnagyítása, főbenjáró bűnként való előadása, a minimális megértés hiánya, a két fiú állandó összehasonlítása. A nagynéni minden második mondata úgy kezdődött: bezzeg az én fiam már 14 éves korától komolyan

segített az apjának (az apa kisiparos), mellette tanult, amióta befejezte a szakmatanulást, azóta is tanul, már három szakmája lesz stb. A gyerek „megbocsáthatatlan bűnei”: többször előfordult, hogy öt-tíz percet késett, „eltagadta” egy rosszabb osztályzatát. A gyerek melegségére elmondtam, hogy a nagymamának jó osztályzatot is elfelejtett megmondani, feltehetően ezt is elfelejtette. Ne lássanak ebben szándékosságot. De ők tiltakoztak a feltevés ellen. Folytatták a panaszkodást. Nehezen tanul, csak ül a könyv felett, nem tudja jól „felmondani” a leckét, barátokkal szeretne összejönni, a nagymama lakásában egyedül hagyta a házaspárt, akik a lakást ki akarták venni, mert elszaladt a szomszéd házba a nagynénjéért, nem segít a műhelyben, amikor nyáron segített nagybátyjának, akkor is ügyetlen volt stb. Nem sorolom tovább, ez így ment a végtelenségig. Én, a panaszözőnt hallgatva, néha közbevettem egy kérdést, hogy rádöbbenjenek a két gyerek helyzetének, neveltetésének különbségére, de ez elég reménytelen kísérlet volt. Végül, hogy befejezzem ezt a kínos „beszélgetést”, ahol a nagynénin kívül lényegében egyetlen családtag sem jutott szóhoz, mosolyogva megkérdeztem az unokatestvért, hogy valóban mindig ilyen tökéletes volt-e? Nevetve válaszolta, hogy nem.

A továbbiakban a fiút rendszeresen elengedték hozzám. Egyébként nem engedik sehova, mert „tanulnia kell”. Az unokatestvér sem járt sehová. Beleegyeztek abba, hogy a gyereket elküldjem a pályaválasztási tanácsadóba. Tudván, hogy a fiúnak nincs kialakult érdeklődési köre és elképzelése a továbbtanulásról, már ősszel javasoltam, hogy keressék meg a pályaválasztási tanácsadót. Akkor a nagynéni közölte, hogy ez nem szükséges, majd műszerésznek megy, mint a fia, aztán majd tanulhat tovább. Természetesen nem erőszakoskodtam. Később azonban arra jöttem rá, hogy eredeti elképzelésüknek nincs realitása, a fiúnak nincs érzéke és kedve a műszerész szakmához.

A fentiekben leírt családi beszélgetés után nyilvánvalóvá vált előttem, hogy a gyermeknek nagy szüksége van a velem való beszélgetésekre. Nekem őszintén, kendőzetlenül elmondhatja, mi bántja, milyen sérelmei vannak. Velem nemcsak a tanulásról beszélhetett. Az utóbbi években én voltam az egyetlen, akivel gondjait megoszthatta, akinél a feszültségeit levezethette. Sok kérdésben kérhetett tanácsot, de talán számára a legfontosabb az volt, hogy nyíltan panaszkozhatott, hangot adhatott jogos kritikájának, keserűségének. (Pl.: „Engem otthon hülyének tekintenek, hazugnak hisznek.”) Néhányszor javasoltam, hogy aktuális problémáját beszélje meg a nagybátyjával, a nagynénjével. A válasz mindig az volt: „Minek? Úgysem értik, I. bácsi úgysem mond semmit, mert nem akar veszekedést, E. néni úgyis csak a saját véleményét fogadja el.” Igaza volt. Otthon unokatestvére is anyjához hasonlóan viselkedett, büntette ő is, megértés helyett. A gyám és felesége többször bejött hozzám, és megállapíthattam, hogy a gyerek jól ítéli meg a helyzetét. A nagynéni valóban csak önmagára figyel, kizárólag neki lehet igaza, meggyőzhetetlen. Hiába fordultam a férjéhez egy-egy kérdéssel, mindig csakis az asszony válaszolt.

A fiú egy-egy gyengébb osztályzatért, pár perces késésért büntetésben, illetve büntetéssorozatban részesült: nem kapott zsebpénzt, nem nézhetett té-

vét, nem hallgathatott rádiót, nem mehetett sehova, 8 órakor le kellett feködni, és így tovább. Mint már említettem, a fiú kedvenc időtöltése a számítógéppel való foglalkozás. Nemcsak a további TIT-tanfolyamokra nem fizették be, de azt sem engedték, hogy az iskolában nyújtott lehetőségeket igénybe vegye. Nekem sem sikerült meggyőzőnöm a nagynénit, mert szerinte „nincs szüksége rá, tanuljon”. Ez visszatérő lemez volt. Minden örömtől megfosztották. Ezek után nem csodálkozhattunk azon, hogy a fiú örült, ha nem kellett otthon lennie, megpróbálta a szigorú szabályokat legalább némileg enyhíteni, kijátszani, például a takaró alatt titokban hallgatta a rádiót.

Újból felvettem a kapcsolatot a fiú osztályfőnökével, aki minden tekintetben meg volt elégedve velem, családlátogatáskor hasonló tapasztalatokat szerzett mint én, de segíteni egyikünk sem tudott. Hiába jeleztem vissza a családnak, hiába akartam „gusztust csinálni” a gyerekekhez, kudarcot vallottam. Később értettem meg az okot: a fiút nem a nagykorúságig vállalták, mint ahogy mondták, hanem mielőbb szabadulni akartak tőle, s ehhez keresték az indokot, nagyították fel az apróságokat.

A fiú nem egészen egy éve nevelkedett nagybátyjánál, amikor a gyám telefonon közölte velem, hogy június 15-ével felmondja a gyámságot! Megdöbbentem. Kérdésemre, hogy miért, mi történt, semmi érdemem nem tudott mondani, illetve közölte, hogy így döntött. (Hallani lehetett, hogy a felesége súgta a szöveget.) Tudomásul kellett tehát venni, hogy eddig tartott a vállalás, a nagymamának tett ígéret. Mindez annak ellenére következett be, hogy anyagilag nem jelentett terhet a gyerek, mert az árvaellátáson és családi pótlékon kívül elintézték, hogy az apa tartásdíjat fizessen.

Az eddigiekben törődéssel, apró ajándékokkal, szeretettel igyekeztem a családi ridegséget, a szeretetlenséget enyhíteni, most ismét gondoskodni kellett a gyerek elhelyezéséről. Minden előző elképzelés felborult. A pályaválasztási tanácsadó javaslata alapján a fiú jelentkezett, és felvételt is nyert egy nyomdaipari szakközépiskolába.

Ismét a szokásos családgondozói dilemma előtt álltunk: nem ideális, nem igazán jó lehetőségek közül kellett választani. A nagybácsi kiesett, mert senki nem kötelezhető a gyámságra. Az apa életmódja nem változott, tehát ő továbbra sem jöhetett szóba. Maradt az állami gondoskodás, illetve az előzőleg már elvetett középiskolai katonai kollégium, vidéken. Együttesen az érintettekkel az utóbbi mellett döntöttünk. De hol legyen a gyerek június és szeptember között? A gyám először mereven elzárkózott, hogy a nyarat náluk töltsse. Végül, amikor különböző nyaralásokat, gyógytorna és gyümölcszedő tábort szerveztünk számára (ez utóbbit a pályaválasztási tanácsadó pszichológusával, aki szintén megszerette és segítette a fiút), akkor beleegyezett, hogy szeptemberig maradjon. Ahhoz azonban, hogy a fiú ezután ne állami gondoskodásba kerüljön, gyámot kellett keresni. A nagybácsi szerint a fiú bátyja alkalmassá vált erre. A katonaság alatt sokat változott, komolyodott, így őt javasoltuk gyámnak. (Az ügyintézés elhúzódott, csak 1992 elejére realizálódott.)

A sok gyakorlati teendőn kívül, amit itt röviden összegeztem, legfontosabb feladatommak a fiú érdemi előkészítését tartottam a változásra, a katonai kollégiumi életre, a várható nehézségekre, a más jellegű alkalmazkodásra.

Hosszas gondolkodás után igénybe vettem Ottlik Géza *Iskola a határon* című könyvét, amit a fiú – bár hosszú idő alatt, de – elolvasott, és megbeszélte velem.

Elutazása előtt, augusztusban találkoztunk. Beszámolt nyári élményeiről. Búcsúzóul Zemlényi Zoltán *Kitiltottak* című könyvét kapta tőlem, az alábbi levél kíséretében:

„Kedves...!

Útravalóul egy perzsa mesét adok neked, és kívánom, hogy szerezz sok tudást, amit majd jól hasznosíts – kellő bátorsággal – az élet változatos és váratlan helyzeteiben.

Zemlényi Zoltán második könyvét, remélem – az előzőhöz hasonlóan – élvezni fogod, és gondolkodni valót is ad.

Sikert, örömet és minden jót kívánok, mindannak teljesülését, amit magadnak is óhajtasz.

Budapest, 1991.

Sok szeretettel:...”

(A mesét „A próbálkozás bátorságáról” Nossrat Peseschkian *A tudós meg a tevehajcsár, Keleti történetek – nyugati lelki bajok* című könyvéből mellélkeltem e levélhez.)

A fiútól több levelet kaptam, mindig válaszoltam rájuk. Kérésére megke-
restem a család különböző tagjait, kevés eredménnyel. Sem a volt, sem a
leendő gyámja nem törődött vele. Szomorúak ezek a levelek, mutatják ma-
gányosságát, elkeseredettségét. Bár nagyon tudatosan igyekeztem előkészí-
teni a várható nehézségekre, mégis aggódtam, hogy – a kollégiumon belüli
megfelelő segítség nélkül – lesz-e kitartása a négy nagyon kemény évet vé-
gigcsinálni. Hiába írtam több alkalommal a nevelőtanárának, nem válaszolt.
Féltésem oka, hogy a nagymama viszonylag rövid ideig nevelte, szülei po-
zítív példát, jó modellt nem nyújtottak. Nagybátyja családjában láthatta a
tisztes munkát, a többre törekvést, de a családi együttlét olyan rideg-
séggel, szeretetlenséggel párosult, hogy ezt érthető módon nem példaként,
hanem negatív élményként, elutasítandó magatartásként élte meg. Kialaku-
latlansága, befolyásolhatósága miatt nem lehet biztosan prognosztizálni, hogy
jó irányba indul-e el, hogy a még nem egészen felnőtt bátytal eltöltött hó-
napok mit fognak jelenteni. Vajon van-e benne elég belső erő ahhoz, hogy
a szigorú ellenőrzéstől és követelményektől megszabadulva élni tudjon majd
a teljes szabadsággal?

II. A visszahelyezés előkészítése az állami gondozásból a családba

Cikkem előző részében a veszélyeztetett gyermeknek a tágabb családban való
elhelyezését ismertettem. A továbbiakban a családba való visszahelyezés
módjával, a gondos előkészítés fontosságával kívánok foglalkozni.

A gyerek kiszakítása a családból, az idegen környezethez való alkalmazkodás mindig nagy megrázkódtatást jelent. Ez köztudott. A trauma megfelelő előkészítéssel csökkenthető (ha emberszámba veszik, életkorának, felfogóképességének megfelelő módon elmondják neki, hová viszik, miért, ott mi történik majd vele, mit jelent az orvosi, pszichológiai vizsgálat, kedvenc játékát magával viheti s a többi). Fokozott, esetleg maradandó személyiségkárosodást okoz(hat) a többszöri állami gondoskodásba vétel. Hiszen a gyerek legtöbbször hosszan vágyott arra, hogy hazakerüljön. A régi sérelmeket elfeledve reménykedett abban, hogy amennyiben újból otthon lesz, akkor minden jóra fordul. Az újabb csalódás rendszerint nehezen dolgozható fel, sokszor egy lefelé ívelő pálya egyik lépcsőfoka. (Szökések, bandába keveredés, csavargás, bűncselekmény elkövetése és így tovább.) Az elmúlt évtizedekben sok olyan gyerekekkel találkoztam, aki kétszer-háromszor vagy még többször átélte ezt a nehezen elviselhető és feldolgozható állapotot, amelyhez gyakran kapcsolódnak más megrázkódtatások (nevelőotthonok váltása, új nevelők, gyerekek, követelmények).

Vajon elkerülhető lenne-e a többszöri állami gondoskodásba vétel? Az esetek döntő többségében feltétlenül. Hogyan? Több szervezet, személy tudatos, jól összehangolt tevékenységével. Az ügyiratokkal, határidős feladatokkal túlterhelt gyámhatóság erre önmagában nem képes. Az általuk alkalmazott (alkalmazható) módszer, az egyszeri látogatás, ellenőrzés, általában – tisztelet a kivételnek – csak a felszín, a külső tényezők (mint tisztaság, a lakásban uralkodó rend, a család keresete) megállapítására alkalmas. A tények és a mögöttük húzódó motívumok, a megszüntetés iránti kérelem mozgatórugóinak feltárásához többek együttműködése, tapasztalataink összegzése, egymás kölcsönös tájékoztatása szükséges. E kérdésben a nevelőotthoni utógondozó, a gyámhatóság és a területen lévő családgondozó együttműködése, a folyamatos előkészítő munka, majd a gyerek(ek) hazakerülése után a rendszeres, szükség szerinti mértékű, családot támogató családgondozó munka hozhat csak eredményt. Így érhető el, hogy a gyermekek mentesíthetők legyenek a többszörös állami gondoskodásba vétel negatív, megrázó élményétől. Ennek elérése nagyon lényeges feladat, fontos egyéni és társadalmi érdek.

Hogy mikor kerülnek a gyerekek újra meg újra nevelőotthonba, ezzel kapcsolatban itt most csak a leggyakrabban felmerülő okot említem: a mechanikus, felszínes véleményalkotást. Például a gyerekek rosszak a lakáskörülményei, és ezért került állami gondoskodásba. Ennek megváltoztatását elegendő oknak tekintették ahhoz, hogy hazaengedjék. Pedig a zsúfolt, egészségtelen lakás csak azért vált indoklássá az állami gondoskodásba vételi határozatban, mert ez nem sértette a szülők érzékenységét. Rövid idővel azután, hogy visszaengedték, az óvoda, iskola vagy mások jelzése alapján kiderült, hogy a család életvitele, életmódja az új lakásban sem változott: a gyermek elhanyagolása, súlyos veszélyeztetése változatlan.

Az évek során az egyik nevelési tanácsadó családgondozójaként sok gyermek hazaengedését készítettem elő, majd éveken keresztül figyelemmel kísértem további sorsukat, segítettem őket problémáik megoldásában. Ezek közül ismertetek néhányat.

1986 szeptemberének végén a három L. testvér állami gondozásának felülvizsgálatához kérte segítségemet a kerületi gyámhatóság. Előzmény: a két kisebb gyermek, az akkor négyéves kislány és a hatodik évében lévő kisfiú nagyfokú elhanyagoltságát az őket befogadó óvoda 1981 áprilisától kezdte jelezni a gyámhatóságnak. A nagyobbik fiú ekkor már nyolcéves és iskolás volt. Az óvoda pedagógusai tiszteletre méltó következetességgel igyekeztek a nehéz sorsú gyerekeken segíteni, és egyre jobban sürgették a hatóságot, hogy konkrét intézkedéseket tegyen. Miután a szülőkre nem tudtak hatni, sokadik családlátogatásuk után, 1981 szeptemberében a gyerekek állami gondozásba vételét kérték. A gyerekek érzelmileg, fizikailag, szellemileg rossz állapotban voltak. A szülők az óvodába rendszertelenül, illetve – a különböző kedvezmények ellenére – alig járárták a gyerekeket, élelmezésükről nem gondoskodtak. A kicsik késő estig az utcán, a játszótéren voltak. A szülők ittak, sűrűn váltogatták a munkahelyüket, illetve egyáltalán nem dolgoztak. Napirnden voltak a botrányok, a gyerekek betegségeit elhanyagolták, ígéreteiket nem tartották be, hazudoztak. Nem kívánom a több kilós ügyiratot részleteiben ismertetni, de az ügyirat áttanulmányozásakor az döbbsentett meg, hogy miközben a gyerekek veszélyeztetettsége egyre súlyosbodott, rendre ugyanolyan eredmény nélküli intézkedéseket tapasztaltam, mint amilyeneket előző munkakörömből eredően több száz más ügyiratban is módomból volt észlelni. Ez esetben is nyilvánvaló volt, hogy a védő-óvó „intézkedések” (jegyzőkönyvi figyelmeztetések, fenyegetések) nem alkalmasak az életmód, az életvitel megváltoztatására. Az óvodai nevelők kérését figyelmen kívül hagyva 1982 júliusában társadalmi pártfogót rendeltek ki, aki jelentéseiben megerősítette az óvodai észrevételeket. Ő végül szeptember 22-én a következőket írta: „Félve írom le az intézetet, de ha a gyerekeket nézem, akkor csak ez lenne a megoldás.” Jelzik, hogy a szülők ugyan vállalták az elvonókúrát, de csak egy alkalommal mentek el. Ezután sem történt semmi érdemi, amíg – azt kell mondanom, hogy „szerencsésen” – a gyerekek éjjelre is teljesen felnőtt felügyelet nélkül maradtak, és így kénytelen volt a gyámhatóság a GYIVI-be utalni őket.

A történet folytatása előtt álljunk meg egy percre! Talán cikkem előző részéből kiviláglott, hogy minden esetben törekedtem arra: a gyerek lehetőleg a családban maradjon, illetve megfelelő új családot keressünk, hogy ne kelljen nevelőotthonba helyezni. Ám ezt a törekvést nem szabad mindenáron végigvinni. Mélységesen tiszteltem Mérei Ferencet, de az a megállapítása, hogy a „legrosszabb család is jobb a legjobb nevelőotthonnál” szerintem nem helytálló, és ennek alkalmazása már sok kárt okozott. Nagyon sok gyerek teljesen leromlott, tönkrement állapotban, bűncselekmény áldozataként vagy elkövetőjeként került be a nevelőotthonokba. Ebből következően személyiségük sérüléseinek gyógyítása, tanulmányi felzárkózásuk sokkal nagyobb erőfeszítést, sokkal több időt igényelt, mintha az elkerülhetetlen lépés korábban, jó időben történt volna meg. (Ezzel a kérdéssel részletesebben is érdemes lenne foglalkozni, de ez már nem ennek az írásnak a témája.) E kis kitérő után folytatom a három L. gyerek történetét.

Négy éve voltak a gyerekek vidéken nevelőotthonban, amikor az anya kérte az állami gondozás megszüntetését, a gyerekek végleges hazaengedését.

Az illetékes előadó, aki egykor nehezen vette gondozásba a gyerekeket, most nem kívánta hazaengedni őket. Indoklásai arra alapultak, hogy az anya iszik, nem dolgozik, bizalmatlan vele. Végül előítéletei ellenére, miután több, hasonló ügyben közreműködtem, felkért a felülvizsgálatra, illetve a hazaengedés előkészítésére.

Mit tekintettem mind az itt vázolt, mind a hasonló esetben a legfontosabb feladatomban? Az előzmények megismerésén túlmenően, az állami gondozásba vétel óta eltelt időszakban bekövetkezett változások felmérését, mérlegelését; az összes érintett, érdekelt fél véleményének megismerését (szülők, nevelőotthoni pedagógusok, gyerekek, hatóságok); a hazaengedési kérelem motivációit (beleértve a szavakban elmondottak esetleges mögöttes tartalmát, az igazi indokokat); a szülők elképzeléseit a gyermek nevelésére vonatkozóan. Különösen fontosnak tartottam, hogy mindig mind a gyerekeket, mind a szülőket felkészítsék a visszailleszkedés során várható nehézségekre. Tapasztalataim szerint az utóbbi körülményt az érintettek gyakran figyelmen kívül szokták hagyni, elhanyagolják, pedig óriási különbséget jelent a gyerekek nevelőotthoni látogatása, ünnepi otthon tartózkodása vagy akár nyári otthonléte. Más feladatokat jelent az ünnep és a hétköznap, a konfliktusok is mások.

Megállapítottam, hogy a négy év alatt az anya életében alapvető változások mentek végbe: férjétől elvált, és körülbelül két éve élettársi kapcsolatba lépett E.-vel, egy szintén elvált, de gyermektelen gépkocsivezetővel. Lakásukat – még a férjével – elcserélték egy régi bérű, félkomfortos lakásra, miután a lakótelepi rezsit nem tudták fizetni; az anya és élettársa rendszeresen dolgozott.

A gyámhatóság felkérését követően kezdetben csak az anyával találkoztam és beszélgettem rendszeresen. Csodálkozott, amikor meg akartam ismerni az élettársát, hiszen – mondta – ő az anya, a „törvényes képviselő”. Elmondtam, hogy csak akkor lehet eredményes, tartós a gyerekek hazaengedése, ha élettársa is vállalja őket, ha a gyerekek és a nevelőapa kölcsönösen elfogadják egymást. Ugyancsak csodálkozott, amikor megkérdeztem, hogy gondolt-e a várható nehézségekre, gondokra (öt személyről kell hirtelen gondoskodni, a gyerekek nincsenek a mindennapi háztartási munkához szokva, nem ismerik kellően a pénz értékét, egészen mások egy vidéki nevelőotthon belső iskolai követelményei, mint azé az iskoláé, ahová be akarja írni őket stb.).

Mindezt – többször is visszatérve egy-egy témára – alaposan megbeszéljük. Végül megismertem az élettársat, aki igen jó benyomást tett rám már az első alkalommal is, később is, nem csak szavakban megnyilvánuló gyermekszeretetével, őszinte emberi magatartásával. Kérdésekre, hogy vállalja-e a három gyereket, a velük kapcsolatos gondokat, őszinte igenlő választ adott. Ezt rá jellemző módon így fejezte ki: ő egyszerű ember, de természetesnek tartja azt, „hogy ha a tehénre szükségem van, akkor a borjait is vállalom kell”. Az állami gondozás megszüntetésének előkészítése folyamán, majd a további években, míg kapcsolatban álltam a családdal, azt láttam, hogy válalásának becsületesen eleget tett.

A továbbiakban – levelezés útján – megismertem a nevelőotthoni peda-

gógusok véleményét. A téli és tavaszi szünetben rendszeresen látogattam a családot, megismerkedtem a gyerekekkel. Azt láttam, hogy mind egymáshoz, mind a felnőttekhez jó a viszonyuk. Édesapjuk elmaradását – nemcsak az esetleges anyai elvárásokhoz alkalmazkodva – feltehetően a sok rossz emlék miatt is, nem hiányolták. A nevelőapához erősen kötődtek: együtt játszottak, sportoltak, dolgoztak. Örömmel tapasztaltam, hogy a nevelőapa viszonya a három gyermekhez akkor sem változott, amikor – nagyon várt – közös gyermekük 1983-ban megszületett. (Egy közös gyermek már korábban meghalt.)

A családdal való kilenc havi intenzív foglalkozás, a sok közvetlen tapasztalat (a szünetekben játszottam, beszélgettem a gyerekekkel, láttam a családba, a tágabb környezetbe való beilleszkedésüket), s a többszöri, sokrétű információk alapján, a várható gondokkal is számolva alakítottam ki az állami gondozás megszüntetésére vonatkozó javaslatomat. A gondokat a következőkben láttam: a gyerekek a nevelőotthonban kapott sok segítség ellenére is gyengén tanultak. Nyilvánvaló volt, hogy a budapesti, jó színvonalú iskola fokozott követelményeinek nehezen fognak tudni eleget tenni. Ezt megírtam a gyámhatóságnak. A másik, az anyával összefüggő aggodalmamat viszont tudatosan elhallgattam, nehogy ez akadály legyen a gyerekek hazaengedésének. (Egy megjegyzés: a családgondozó, szociális munkás gyakran kerülhet olyan helyzetbe, hogy a gyerekek, a család érdekében kell tudnia hallgatni, sőt elhallgatni, kicsit megszépíteni a dolgokat. Az elmúlt évtizedekben nem egyszer kényszerültem erre.) Tudtam, hogy az anyával kapcsolatos előítéleteik, negatív beállítottságuk igen erős, s a bekövetkezett változásokat nem értékelik eléggé. Tény, hogy az anya nem iszik, de aggasztott megbízhatatlansága (határidőket, ígéreteket nem tudott betartani). Mégis úgy gondoltam, hogy miután szereti gyermekeit, a családban jó a légkör, több pozitívum van, mint negatívum. A gyerekek érdeke a hazakerülés. Felmértem, hogy az anya könnyen befolyásolható egyéniség, s bízom abban, hogy ahogyan a múltban az édesapa rossz irányban, most a nevelőapa pozitív irányban fogja befolyásolni, másrészt saját hatásomban is reménykedtem. Ily módon 1987 nyarán javaslatomra megszűnt a gyerekek állami gondozása.

A családgondozás tovább folyt 1989 nyaráig. A továbbiakban már csak laza, spontán kapcsolatunk volt: bejöttek hozzám, ha valamiben kérték a segítségemet, a gyerekek behozták a bizonyítványukat, eldicsekedtek keresetükkel stb. Ha az utcán talákoztunk, megálltunk néhány mondatra.

Az élet várakozásaimat igazolta, és nemcsak abban, hogy indokolt volt hazaengedni őket, hanem a gondokat illetően is. Az éveken keresztül folytatott sokrétű családgondozói munkát csak vázlatosan tudom itt érinteni.

Sok probléma volt a gyerekek tanulásával: egyikük-másikuk egy vagy több tárgyból bukott. Időben, még a bukás előtt felajánlottam segítségemet (heti 1–1 órában foglalkozom tanulási módszerük kialakításával, felzárkóztatásukkal). A két gyermek nyelvi készsége annyira gyenge volt, s a foglalkozás ellenére a fejlődésük olyan kismértékűnek bizonyult, hogy gyógypedagógus kolléganőm segítségét kértem. Sajnos, a gyerekek hozzá sem jártak be rendszeresen. A szülők, főleg az otthon tartózkodó anya nem segítette a munkánkat, nem ellenőrizték, hogy járnak-e stb. A tanulás, a tudás nem képviselt értéket a családban. Előfordult, hogy akkor mentek el rokonlato-

gatásra, utaztak el vidékre, amikor a gyerekeknek be kellett volna jönniük a tanácsadóba. Itt igazolódtott, hogy kettőn áll a vásár. (Más gyerekeknel, akik messzebbrol, de rendszeresen bejartak, azoknal 2-3 osztalyzatjavulast is sikerult elerni.) A gyerekek rossz tanulmanyi eredmenyeit egyes targyakban valo nagy lemaradasuk, gyenge kepességeik, valamint a szulok osztonzese-nek hiánya magyarázta.

Magam is hibásnak tartom azt a családgondozói magatartást, amely a család önállóságának növelése, az önerők mozgósítása helyett átvesz feladatokat. Ebben az esetben a négy gyereket, köztük a picivel kapcsolatos teendőket figyelembe véve, átvállaltam a pedagógusokkal való kapcsolattartást. A különböző problémákról, eredményekről, hiányokról szóban és írásban folyamatosan tájékoztattam a szülőket és a gyerekeket. Lényeges, hogy a pótvizsgákra való felkészülést megszervezve mindig sikerült elérni, hogy osztályismétlés nélkül fejezzék be a tanévet. A legidősebb, de később a másik két gyerek is elvégezte a nyolc osztályt.

Az anya megbízhatatlansága, felelőtlensége azonban sok nehézséget okozott, akadályozta segítségüket. A hattagú családban lényegében egy kereső volt, a nevelőapa. A gyeden lévő anya kis keresetének egy része tartozásokra ment, az édesapa gyerektartást nem fizetett. Alapvető feladatommak tekintetem a család segítését, anyagi helyzetük tartós javítását. Ennek érdekében többször javasoltam, hogy adjanak nekik rendkívüli segílyt, segítettem az anyát az apa és munkahelye felkutatásában, az iratok beszerzésében, hogy az anya megkapja a gyermektartási díjakat, valamint hogy az apa járuljon hozzá ahhoz, hogy az elmaradt gyermektartási díj fizetése helyett a tőle levont állami gondozási díj túlfizetését átírassák az anya befizetésének számlájára, s ily módon csökkenjen a tartozása.

De a család összeresete még így is olyan alacsony volt, hogy ez indokolttá tette javaslatomat rendszeres nevelési segély kiutalására, amit meg is kaptak. A gyerekeket rendszeresebb tanulásuk érdekében – térítéscsökkenéssel – napköziben, illetve tanulószobán helyeztem el.

A gyerekek egészségügyi problémáival is foglalkozni kellett (a középső gyereknél magas vérnyomás, elhízás, a nagynál hormonzavar állt fenn). Orvosi konzultációk alapján megbeszéltem az anyával a gyerekek diétáját. Nem volt könnyű következetességet elvárni sem az anyánál, sem az állandóan éhes gyermeknél, de végül a kórosan elhízott kisfiú lefogyott, megnyúlt és meggyógyult.

Ezenkívül a negyedik gyermeket születésekor csecsemőholmikkal, a többieket játékokkal láttam el. Könyveket adtam kölcsön, azaz tettem a dolgom: a családgondozónak abban kell segítenie, amiben éppen az adott családnak szüksége van. Így, amikor már rendszeresen nem foglalkoztam a családdal, a legnagyobb fiút – kérésükre – különböző egészségügyi szakvizsgálatokra küldtem, segítettem a pályaválasztásában.

Egy másik eset, dióhéjban. C. anya hét gyermeket szült. Kettőt házassága előtti, kétféle kapcsolatából, mindkettő a születésétől a nagykorúságáig állami gondozásban nőtt fel. Amikor meglátogatták anyjukat, a férj mindig nagy botrányokat rendezett. Az anya, aki szellemi fogyatékos, maga is állami gondozásban nevelkedett. Az apa rossz idegzetű, enyhén debil, egy vendéglőben

segédmunkásként dolgozott. A családban nevelődött egy óvodás kislány, egy alsó tagozatos kisfiú és a nyolcadik után állami gondozásból hazakerült nagylány. Egy felső tagozatos lány és a bátyja nevelőotthonban volt. A szülők az ő állami gondozásuk megszüntetését kérték. Mind a nevelőotthon, mind a kerületi családvédelmi csoport támogatta kérésük teljesítését. Családgondozóként az előzőekben leírt módon ismerkedtem a család minden tagjával s az előzményekkel. Nem javasoltam a gyerekek hazaengedését. A gyerekek már többször kerültek állami gondozásba, majd onnan haza. Amikor otthon voltak, soha nem jártak rendszeresen iskolába, igazolatlan mulasztásaik, bukásaik voltak. Számomra nyilvánvaló volt, hogy hazaengedésükkel veszélybe kerül a nyolcadik osztály elvégzése s a szakmatanulás. Az érintett fiú egyetértett velem, de ezt a szüleinek nem mertem megmondani. Tartottam attól, hogy a továbbiakban következetességem miatt meg fog romlani a kapcsolatom a családdal. Ez – szerencsére – nem következett be: idővel belátták igazamat. A gyerekek hazaengedését megelőzően, majd azt követően is folytattam a család számtalan problémájával való foglalkozást. Ebből az – önálló feldolgozás tárgyát is képezhető – családgondozói munkából csak néhány mozzanatot emelek ki. A legidősebb lány kétéves gyors- és gépíró iskolába járt, de nem tudott otthon gyakorolni, és bukásra állt. A szülők ígérték, hogy kölcsönöznek egy írógépet, de ez csak ígéret maradt. A körülmények sem voltak alkalmasak a tanulásra. A kislány megkeresett, kérte, hogy helyezzem vissza állami gondozásba. Kérését indokoltnak láttam, elintéztam.

Bekísértem közvetlenül a végleges otthonába, a továbbiakban is rendszeresen tartottuk a kapcsolatot nevelőivel és iskolai pedagógusaival is. Olyan mértékben megromlott a viszonya a szülőkkel, hogy egyáltalán nem akart velük találkozni. Ezt helytelenítettem, de természetesen nem erőszakkoltam a kapcsolattartást. Sok beszélgetés után sikerült elérni a családdal való viszonyának normalizálódását. (Húgait bevitte látogatóba a nevelőotthonba, ajándékokat vett nekik stb.) A nyolcadik osztályt befejező fiút még a nevelőotthonban beiskolázták szakma tanulására. Kezdetben rendszeren tanult, majd eredményei egyre romlottak. Ekkor megbeszéltük, hogy elhelyezem egy budapesti kollégiumban. A szülők, különösen az apa, nem akart ehhez hozzájárulni, de miután ez volt az egyetlen lehetőség arra, hogy a fiú szakmát tanuljon, megszereztem a beleegyezését. A legkisebb kislány velem ugyan szóba állt, de az óvodában megtudtam, hogy ott sem a gyerekekkel, sem a felnőttekkel nem beszél. Ekkor – az apa újabb tiltakozása ellenére – rábeszéltem az anyát, hogy hozza a kislányt a nevelési tanácsadóba fejlesztő foglalkozásra, hogy az iskolában ne legyenek problémái. Két évig hozta becsülettel, de végül a gyermek nem tudott helytállni az általános iskolában, és szakbizottság véleménye alapján kisegítő iskolába került. Jellemző a legidősebb lány felelősségérzetére, hogy megkeresett akkor, amikor már nem foglalkoztam a családdal, hogy a nyolcadik osztályt végzett húgát is helyezzem el nevelőotthonban, mert se nem tanul, se nem dolgozik. Kérésének nem tudtam eleget tenni, miután – ellentétben vele – húga nem is akart tanulni, a nevelőotthonba visszamenni. Akarata ellenére pedig, miután túlkorosként (16 éves elmúlt) végzett, nem lett volna értelme erőszakolni.

Nyilvánvaló, hogy minden eset egyedi, ennek megfelelően másképpen

kell segíteni. Nem frázis, hogy a családgondozónak komplex feladatokat kell ellátnia. Ehhez sokféle ismeretre van szüksége. A család érdekeinek megfelelő képviselőéhez a pedagógiai segítség mellett, szociális, jogi, egészségügyi stb. problémák megoldásában kell segítséget nyújtania. Ahhoz, hogy valamennyire hatékony lehessen, a sokrétű ismereteken kívül jó kapcsolat-teremtő képességgel kell rendelkeznie, mert gyakran sok szervezet és személy megnyerése szükséges ahhoz, hogy egy-egy családnak segíteni tudjon.